Д. Т. Макс

НЕДОВРШЕНИ

Борба Дејвида Фостера Воласа да надмаши *Бескрајну лакрдију*

Писац Дејвид Фостер Волас извршио је самоубиство 12. септембра 2008. Његова супруга, Карен Грин, вратила се кући и нашла га обешеног на веранди, у Клермонту, у Калифорнији. Волас је месецима пре тога патио од тешке депресије. Дијагноза је први пут успостављена кад је био на основним студијама на колеџу Амхерст, раних осамдесетих; од тада је узимао лекове да би симптоме држао под контролом. За то време написао је два дуга романа, три збирке кратких прича, две књиге есеја и репортажа, те *Све и више*, историју бесконачности. Депресија се често јављала у његовом делу. У „Депресивној особи", краткој причи о несрећној, нарцисоидној младој жени – уврштеној у Воласову збирку *Кратки разговори с оговним мушкарцима* из 1999. – написао је „паксил, золофт, прозак, тофранил, велбутрин, елавил, метразол у комбинацији с унилатералним ЕЦТ-ом (током две недеље добровољног боравка пацијента у болници зарад лечења у регионалној Клиници за афективни поремећај), парнат и с литијумским солима и без њих, нардил и са занаксом и без њега. Ниједан није значајно ублажио бол и осећања емоционалне изолованости која су претварала сваки божји сат депресивне особе у неописиви пакао од живота".[1] Никада није издао ни реч о властитој душевној болести.

После Воласове смрти уследили су четири јавне комеморације, хвалоспеви његовом делу у новинама и часописима, те почасти на Интернету. Било му је свега четрдесет и шест година када се убио, што је могло да објасни осећај губитка код читалаца и критичара. Било је нечег и у Воласовој пренаглашеној страсти према штампаној речи у време када се чинило да су јој потребни мајстори. Његови романи су били претрпани чињеницама, хумором, дигресијама, тишином и тугом. Оживотворио би свет у реченицама од две стотине речи које спајају формално изражавање и улични сленг, ускостручне термине и обичан говор; његова проза је клизила напред с контролисаним недостатком контроле који је подражавао саму мисао. „Оно што се одвија у глави једноставно је пребрзо и превелико и превише испреплетено да би речи могле дочарати нешто више од пуких обриса највише једног сићушног делића свега тога у датом тренутку", написао је у причи „Добри стари неон" из 2001. Опаске које се не би уклопиле у текст стављао је у фусноте и ендноте, које је волео, како је једном изјавио, зато што су биле „скоро као да имате још један глас у глави".

---

[1] Превео Игор Цвијановић, *Кратки разговори с оговним мушкарцима*, Агора, Зрењанин. Излази ове године. *(Прим. прев.)*

Туга због Воласове смрти била је у вези и са осећајем да је, упркос његовом свеколиком изливу речи, умро а да није завршио дело. Волас бар никад није осећао да је остварио што је хтео. Циљ му је био да читаоцима покаже како да живе испуњен, смислен живот. „Књижевност је о томе шта значи бити јебено људско биће“, рекао је једном. Квалитетна књижевност треба да помогне читаоцима да „постану мање сами изнутра“. Воласова жеља да пише „морално страствену, страствено моралну прозу“, како је то формулисао у есеју о Достојевском из 1996, суочила га је с низом проблема. Као прво, није се осећао комотно ни у једном од доминантних књижевних стилова. Није могао да буде реалиста. Тај приступ је био „превише добро познат и анестетичан“, објаснио је једном приликом. Све што је утешно доводило га је у стање опреза. „Чини се да је важно пронаћи начине да се подсетимо да је већина оног што је ’познато’ посредовано и варљиво“, рекао је у дугом разговору с Ларијем Макаферијем, професором књижевности на Државном универзитету Сан Дијего. За Воласа би норма била иронија – преовлађујући тон његове генерације. Но, по Воласовом виђењу, иронија може да критикује, али не и да негује или искупи. Рекао је Макаферију: „Види, човече, вероватно би се већина нас сложила да су ово мрачна времена, и глупа, али да ли нам треба проза која не ради ништа осим што драматизује колико је све мрачно и глупо?“

Дакле, Воласов пројекат је захтевао од њега да осмисли властити језик и став. „Хоћу да створим дела која истовремено преуређују светове и подстичу живе људе да нешто осећају“, написао је свом уреднику Мајклу Пичу док је радио на другом роману, *Бескрајној лакрдији*, коју је кућа „Литл, Браун“ издала 1996. Знао је да због таквих изјава изгледа као јуродиви. У наведеном интервјуу с Макаферијем, рекао је: „Чини се да велика разлика између добре уметности и осредње уметности лежи... у томе да сте вољни да такорећи умрете не бисте ли некако дирнули читаоца. И сада ме плаши колико ће сладуњаво ово што говорим звучати кад изађе из штампе. А напор да се то заправо уради, а не да се само прича о томе, подразумева неку врсту храбрости коју ја изгледа још немам.“ Рекао је и: „Сва пажња и ангажман и рад који треба да добијеш од читатељке не може ићи теби у корист; мора ићи њој у корист.“

Међу највећим задовољствима читања Воласа управо је то што га гледате како се бори да читатељки обезбеди оно што јој припада. Његов први роман, *Метла система*, издат 1987, говори о младој жени обузетој бригом да можда постоји само као лик у причи. Књига указује на то да свет не треба превише узимати за озбиљно: живот је интелектуална игра, а речи су фигуре на табли. Када је размислио пошто је роман изашао, Воласу је проблем представљала чињеница да Метла… нуди анализу, али се подсмева и самој идеји решења. У једном писму новинару и пријатељу Џонатану Франзену из 1989, Волас каже да Метла… одаје утисак као да ју је написао „јако паметан четрнаестогодишњак“.

Бескрајна лакрдија, која је изашла готово читаву деценију после *Метле*…, представља обимно истраживање Америке као земље зависности: од телевизије, дрога и усамљености. Роман се на крају усредсређује на Дона Гејтлија, надзорника једне куће за рехабилитацију и члана Анонимних алкохоличара који се, с великим напором, опире тим искушењима. „Неподношљиво је то што би он у својој глави могао да

направи од свега тога“, размишља Гејтли пред крај. „Али могао би да одлучи да не слуша.“ Кроз Гејтлијев пример, *Бескрајна лакрдија* читаоцима посредно нуди савет, премда су Воласова осећања према том делу била помешана. Критичар Џејмс Вуд навео је *Бескрајну лакрдију* као представника врсте прозе посвећене „потрази за виталношћу по сваку цену“. Понекад је и Волас то мислио. „Тужан сам и празан као и обично, када завршим нешто дуго“, написао је Франзену непосредно пре него што је књига изашла. „Мислим да није нарочито добра – у неком исечку из новина стоји да је одломак који је изашао грозничав и не сасвим задовољавајући, што добрим делом објашњава искуство његовог писања.“

Волас је почео да сумња у онај аспект свог дела којем су се читаоци највише дивили: самосвесно максималистички стил. Био је познат по бесконачно фрагментарним приповестима и по беседничким реченицама украшеним фуснотама које су и саме биле беседнички чинови. Такве технике првобитно су за њега биле начин да поврати језик од баналности, док је истовремено представљао сва упозорења, микромисли, метамоменте, и друге трептаје свог хиперактивног ума. Воласов приступ је за читаоца био подсетник да је оно што чита измишљено – коначни рад на изградњи моралног света припадао је читаоцу. Али после *Бескрајне лакрдије* Волас је осећао да му је проза пречесто враголаста и сувопарна. Желео је да исприча своје приче на једноставнији начин, а да не капитулира пред реализмом.

Од 1997. Волас је радио на трећем роману, који никада није завршио – на „Дугој ствари“, како га је звао у комуникацији с Мајклом Пичом. Радне верзије, које је његова супруга нашла у гаражи после његове смрти, дуге су и до неколико стотина хиљада речи, и говоре о групи људи запослених у Пореској управи у Илиноју, те о начинима на које се они носе с монотонијом свог посла. Део рукописа – издала га је кућа „Литл, Браун“ – детаљно разматра врлине обзирности и несметане концентрације. Ако се њоме пажљиво рукује, досада може да послужи као противотров националној овисности од забаве, сугерише ова књига. Како је Волас напоменуо у једном поздравном говору на колеџу Кењон 2005, истинска слобода „значи бити довољно свјестан и довољно савјестан да *изабереш* на шта обраћаш пажњу и да *изабереш* како ствараш смисао из искуства. Јер ако не можете или не желите направити такав избор у свом одраслом животу, бићете тотално сјебани“.[2] Волас је тада већ био свестан да су књижевне акробације по којима је познат постале препрека преношењу те поруке. Франзен о Воласу каже следеће: „Постојала је једна врста сјајног писања којом просто више није био заинтересован да се бави.“ У новом роману један од ликова коментарише: „Можда се досада повезује с психичким болом, јер нешто досадно или нејасно не може да пружи довољну стимулацију која би одвратила људе од неке друге, још дубље врсте бола који је увек присутан, макар и на неки амбијенталан нижеразредан начин, и од којег већина нас, трошећи готово све своје време и енергију, покушава да одврати себи пажњу.“

Волас је покушао да пише другачије, али му није било јасно којом путањом треба да се креће. „Мислим да није хтео да се бави старим триковима који су се од њега

[2] Превео Мухарем Баздуљ, „Ово је вода“, *Време*, бр. 1045, 13. јануар 2011. *(Прим. прев.)*

очекивали“, каже његова супруга Карен Грин. „Али није имао појма који би то трикови били нови.“ Проблем је сезао даље од технике. Како је рекао Макаферију, суштинско питање за њега је и даље било како дати „вештачко дисање оним елементима људског и чаробног што живе и сјаје упркос тами временâ“. Додао је да „истински добра проза може имати колико год жели мрачан поглед на свет, али ће наћи начин да истовремено тај свет дочара и укаже на могућности да се у њему буде жив и човечан“.

Крајем осамдесетих, доктори су Воласу преписали нардил за депресију. Нардил, антидепресив направљен касних педесетих, јесте инхибитор моноаминске оксидазе и ретко се даје у дужим периодима због нуспојава међу којима су низак крвни притисак и отицање. Нардил може лоше да делује и у комбинацији с многим намирницама. Једног пролећног дана 2007, када се Волас осећао осујећено због „Дуге ствари“, јео је у неком персијском ресторану у Клермонту, а после је стигао кући болестан. Један доктор је помислио да би нардил могао бити узрочник. Волас је већ извесно време сумњао да тај лек омета његов креативни развој. Бринуо је да му пригушује емоције, блокирајући скок који је покушавао да оствари као писац. Мислио је да би му уклањање застора од нардила могло помоћи да пронађе пут из креативног ћорсокака. Наравно, како је већ тада схватио, проблем можда није био у леку; можда он *јесте био* на дистанци, или је пак досада била претешка тема. Питао се да ли је роман прави медијум за оно што је покушавао да каже, и бринуо да је изгубио страст потребну да би се он завршио.

Тог лета, Волас се скинуо с антидепресива. Надао се да ће се ослободити лекова као Дон Гејтли, и бити једнако миран. Волас је завршио „Дугу ствар“ чистог ума. Отпочео је овај нови период живота с оним што Франзен назива „осећајем оптимизма и осећајем језивог страха“. Надао се да ће бити другачија особа и другачији писац. „То је створило напетост“, сећа се Франзен. „И није му пошло за руком.“

Дејвид Волас се родио 1962. у Итаки, у држави Њујорк. Његов отац, Џејмс, дипломирао је филозофију. Када је Дејвиду било три године, отац се запослио на Универзитету Илиној у Урбани. Његова мајка, Сали, предавала је енглески. Волас и његова сестра Ејми, две године млађа од њега, одрасли су у кући у којој је језик био у центру пажње. На једном путовању колима када је Дејвид имао четири године, породица се договорила да при сваком помену речи *pie*[3] у разговору ту реч замене са „3.14159“. Ако за неку ствар није постојала реч, Сали Волас би је измислила: „грмуљчић“ је означавао комадиће прљавштине, посебно оне што се ногама донесе у кревет; „несетица“ је била реч за нешто чије име не знаш или не можеш да га се сетиш.

Воласа су бодрили и подстицали родитељи. „То је био онај тип породице где мајка доноси кући *Енциклопедију Британику* да би је породица прочитала“, каже романописац Марк Костело, Воласов цимер на Амхерсту. Кад му је било дванаест година, Волас је био један од двоје победника на једном локалном такмичењу из поезије. „Знаш ли ти да тамо пацова има / Сметлиште јазбина мила је свима“, написао је Дејвид о за-

[3] У енглеском су речи *pie* (пита) и *pi* (број пи) хомофони. *(Прим. прев.)*

гађеном оближњем рукавцу. Награду од педесет долара приложио је за тениски камп. Био је незграпно дете, али такмичарског духа, па је постао веома добар тенисер, уврштен у јуниоре дивизије Средњег запада. Једног лета подучавао је децу у оквиру програма „Урбана паркс“. Казна за неспретне ударце била је да им Волас препричава поглавља из свог живота. Сва су била измишљена.

Породица и наставници су схватили да је Дејвид изузетан. „Све би напросто усисао“, рекла је његова мајка. Но, убрзо се почео борити с психичким и емотивним потешкоћама. У последњој години средње школе почео је да носи са собом пешкир да би брисао зној проузрокован нападима анксиозности, као и тениски рекет, да нико не би коментарисао пешкир. „Мислим да је намерно прикривао нападе“, каже његов отац. „Много га је било срамота због њих.“ У то време, Дејвид се пријавио на Амхерст, где је студирао и његов отац, и примили су га. Пре него што је пошао на факултет, отишао је у дугу шетњу пољима кукуруза, како би се опростио од Средњег запада.

На Амхерсту су га убрзо привукле математика и филозофија. Уживао је у „посебној врсти узбуђења“ које су доносиле, а касније је рекао Макаферију: „Ти тренуци су се јављали када је доказ готов, или код алгоритама. Или рецимо када дођете до божанствено једноставног решења неког проблема, које изненада видите пошто сте пола свеске исписали одвратним пробним решењима.“ Волас се придружио дебатној секцији и певачком друштву, и с пријатељима је пушио много траве. Једног дана, међутим, пред крај друге године, Костело је ушао у собу и нашао Воласа како седи сам, погнут над сивим самсонајт кофером између ногу и качкетом Чикаго берса на глави. „Морам кући“, рекао је Костелу. „Нешто није у реду са мном.“

Породица се изненадила због његовог повратка. „Нисмо га притискали“, каже његова мајка. „Мислили смо, ако хоће да прича о томе, причаће.“ Једно кратко време је возио школски аутобус. Такође је нашао психијатра и почео да узима антидепресиве. У том периоду је мислио да његов слом има везе с тим што заправо не жели да буде филозоф. „Имао сам као неку кризу средњих година са двадесет, што вероватно предвиђа да нећу бити дугог века“, рекао је касније Макаферију.

Почео је да пише прозу. До тада је Волас романе сматрао превасходно угодним начином да се дође до информација. (Чак се и у каснијим годинама дивио романима Тома Кленсија због способности да акумулирају чињенице.) Али схватао је да проза може да уреди стварност једнако добро као и филозофија, као и да пружи понешто од исте те утехе. У то време, написао је неколико кратких прича, од којих је једна издата. „Планета Трилафон“ појавила се у *Амхерст ривјуу* 1984. Та аутобиографска прича дочарава снажан бол депресије од које је боловао:

> *Нисам нарочито речит, али рећи ћу вам какво мислим да је То Зло… Замислите да је сваком божјем атому у свакој божјој ћелији вашег тела мука… неподношљиво мука. А сваки протон и неутрон у сваком атому… надут пулсира, безбојан, испуњен мучнином, без икакве шансе да повратити и тако се олакша. Сваком електрону је мука, овде, врти се пометен и сав слуђен у овим орбитама налик кући смеха које су просто мутне и вијугаве са жуто-пурпурним отровним испарењима, све је збркано и вртоглаво. Полуделе кваркови и неутрини болесни скачу посвуда.*

Кад је наставио са школовањем, Волас се пријавио на свој први час креативног писања и почео да гута савремену прозу. Привлачили су га постмодернисти, чија се наклоност ка загонеткама и сензибилитет огледалâ у огледалима одражавали његов ентузијазам према математици и филозофији. Како се Костело присећа, „на првој години, Дејвид и ја смо седели и причали о магијским реалистима – мислим да је била реч о *Сто година самоће* – и неко је рекао 'Пинчон је много више кул.' Питали смо: 'Ко?' Добацио нам је примерак *Објава броја 49*. За Дејва је то било као кад је Боб Дилан открио Вудија Гатрија." Волас је волео и *Бели шум* Дона ДеЛила, који је изашао кад је Волас био старији студент.

Те исте године Волас је почео да пише роман *Метла система*. Једна опаска неке бивше девојке врзмала му се по мислима. Касније је написао Џералду Хауарду, уреднику књиге, да је „рекла како би радије била лик у прозном делу него стварна особа. То ме је натерало да се запитам каква је разлика."

Волас је написао већи део *Метле…* дуге готово пет стотина страница током другог семестра. Сувопарни дијалог преузео је од ДеЛила, а имена ликова и параноични став од Пинчона. Његова протагонисткиња је Ленор Стоунсајфер Бидзман; њен момак је Рик Вигорос, директор издавачке куће „Фриквент и Вигорос".[4] Бидзманова прабака, Витгенштајнова ученица, мистериозно је нестала из старачког дома. Атмосфера онтолошке неизвесности која преовладава књигом јесте Воласова драматизација Витгенштајнових идеја. Но, у његовом писању је било пометње и ужурбаности које су се отеле том филозофском упоришту. Рик Вигорос размишља о Ленориној прабаки на следећи начин:

> *Прича се да је била некакав феномен на факултету и да је добила место на постдиломским студијама на Кембрицу… али у сваком случају тамо је студирала… подучавала ју је нека пролупала луда… која је веровала да је све у речима. Стварно. Кад вам ауто не би упалио, то је наводно требало схватити као језички проблем. Ако нисте моГли да волите, били сте изГубљени у језику. Имати затвор значило је бити затрпан линГвистичким седиментом.*

У септембру 1985. Волас је једно поглавље *Метле…* послао извесној агенцији у Сан Франциску. У пропратном писму срамежљиво је напоменуо да је приближно истих година као Брет Истон Елис и Дејвид Левит – „чија проза добро пролази делом због разумљивог интересовања читалаца за нове, младе писце". Новој сарадници у агенцији, Бони Надел, допало се поглавље, па је узела Воласа за првог клијента. Три месеца касније, рукопис је продала Џерладу Хауарду, из куће „Пингвин букс", издавача који је увео едицију савремених романа у меком повезу. У једном писму Хауарду, Волас је објаснио да *Метла…* није „реалистичко, нити метафикционално дело; ако је ишта, оно је мета-разлика-између-та-два". У разговору с Макаферијем, *Метлу…* је описао као прикривену аутобиографију, „осетљиву причу о осетљивом младом белцу, протестанту англосаксонског порекла који је управо прошао кроз кризу средњег

[4] Имена и називи у делу носе одређена значења, па тако презиме Вигорос (енг. *vigorous*) значи, између осталог, „живахан, виталан, снажан, крепак". *(Прим. прев.)*

доба што га је с хладно умне, аналитичке математике преусмерила на књижевност… а то је преобразило и његов егзистенцијални страх да је пука машина за рачунање од 36,5°C у бојазан да није ништа више од лингвистичке конструкције“.

Редиговање је прошло глатко. У једном писму Хауарду, Волас је обећао да ће бити „неуротичан и опсесиван“, али „не превише бескомпромисан или дефанзиван“. Али нису се сложили око краја *Метле*... Хауард је сматрао да тај текст изискује некакво разрешење; Волас је мислио да не изискује. Хауард му је препоручио да има на уму „физику читања“ – или, како је Волас касније разумео тај израз, „читав низ читалачких вредности и толеранција и капацитета и степена стрпљења који се узимају у обзир када се латите одважног задатка писања за друге“. Другим речима, читалац који би прочитао дуг роман попут *Метле*… заслужио је задовољавајући крај. Волас није имао довољно самопоуздања као писац да би занемарио Хауардов предлог; како је написао Хауарду, није хтео да му роман буде као „Кафкина прича ’Истраживања једног пса’… као Ајн Ранд или касни Гинтер Грас, или Пинчон у свом ретком најгорем издању“ – као књиге које задовољство пружају само својим ауторима. Ипак, кад је покушао да напише поштен крај, „у ком старци излазе из домова, откровења се откровињу, ствари излазе на чистац“, речи су му деловале погрешно. „Млад сам и збуњен и опседнут извесним проблемима за које мислим да тренутно дестилују искуство људског бивствовања“, написао је Хауарду. Стварност је била фрагментарна, те је и његова књига морала бити таква. На крају је роман прекинуо у пола реченице: „Ја сам човек свог“.

Хауарда је освојио Воласов крај, и осећао је да је *Метла*… изузетна, да је „предзнак будућности америчке прозе“. „Није само до стила него и до осећања које изражава, осећања разигране раскоши… помешане са самосвесном самосвешћу“, каже он. Преовлађујући стил тог времена био је минимализам писаца попут Рејмонда Карвера и Ен Бити. Брет Истон Елис и Џеј Макенирни – хроничари бунтовне омладине – били су изданак те групе. Ти писци су били паметни, али суздржани, а њиховим ликовима би често досадила досада. Воласов глас је био другачији. По Хауардовим речима, одисао је „чистом радошћу талента који се остварује“. У његовом очају било је оптимизма, у његовом расулу заноса.

Прикази *Метле*… су се међусобно разликовали. Карин Џејмс из *Тајмса* назвала је ову књигу „маничном људском несавршеном лакрдијом“, додавши да је подсећа на Пинчонов роман *V*. Али, оно што је она видела као одавање почасти други су доживљавали као деривативност. Сматрали су да је Воласу превише стало да покаже колико је паметан. Није им се допало што нема краја. Свака негативна критика изненадила је и погодила Воласа. Пошто је прочитао приказ у *Паблишерс виклију*, написао је Хауарду: „Тип је звучао као да је искрено љут што је морао да то прочита.“

Метла… је ипак пронашла своју публику и прве године се продала у готово двадесет хиљада примерака у меком повезу. Штавише, та књига је показала другим писцима да постоји простор између затегнутог херметизма минималиста и постмодерних лукавстава Џона Барта и Роберта Кувера, чија је главна занимација да открију механизме наративне прозе. Из *Метле*… ће произаћи нови ток књижевности мета-раз-

лике – књиге попут *Потресног дела запањујуће генијалности* Дејва Егерса или *Белих зуба* Зејди Смит.

Метла… је изашла кад је Волас био на другој години мастер студија уметности на Универзитету Аризона. Док се у прошлости облачио као штребер са Средњег запада, сада је пустио косу и носио мараму. На Аризони, факултету где су доминирали реалисти, Волас је увидео да он и његов стил нису популарни. Дан пошто је поделио примерке *Метле…*, узнемирио се кад је један нашао у књижари половних књига. Без обзира на то, писао је с лакоћом, брзо завршивши многе приче за своју прву збирку, *Девојка с необичном фризуром* (1989). Те приче су биле више уско повезане с постмодернизмом него Метла…, тицале су се стварности и изобличујућих утицаја телевизије и филмова. „Мој изглед" је о глумици која је нервозна због гостовања код Дејвида Летермана. „Ка западу империја се креће" јесте пародијски омаж причи „Изгубљен у кући смеха" Џона Барта. Волас је на крају схватио да су професори на Аризони у праву – те приче су биле бритке и раздражујуће паметне. Али тад је био задовољан њима и обузет уживањем у уметничком стварању. „Писање ме смешта изван времена", рекао је у свом првом интервјуу, штампаном у *Арајвалу* кад је био у Тусону. „То је вероватно најближе што ћемо икад прићи бесмртности."

Лета 1987. Волас је завршио мастер студије и преселио се у стан на ободу Тусона. Расположење му се погоршало. *Девојка…* је великим делом била готова и није знао шта је следеће. „Мислим да се увек плашио да ће последња ствар коју напише бити последња ствар коју ће икад написати", каже Ејми Волас, која сада ради као јавни бранилац. Крајем 1987. Волас је прихватио привремено запослење као професор креативног писања на Амхерсту. Написао је Бони Надел да доста пије и да, попут Рика Вигороса, тумара по кампусу „присећајући се катастрофа". Вратио се у Тусон; једног дана, позвао је кући и рекао како помишља да науди себи. Мајка му је долетела у Тусон и помогла му да се исели. Изнајмили су камионет и смењивали се у вожњи и читању једног романа Дина Кунца наглас, на путу до куће дугом две и по хиљаде километара.

По повратку у Урбану осећао се неуспешним. „Добар део невоље има везе с писањем, али не с тим што имам да ти пошаљем, с издањима или каријерама", написао је Бони Надел. „Нема никакве везе, стварно, ни са чим споља." У једном другом писму каже: „У овом тренутку моје амбиције су скромне и углавном усредсређене на то да останем жив". Једне ноћи он и Ејми су гледали „Причу о Карен Карпентер", претерано сентименталан филм о певачици умрлој од срчаног удара проузрокованог анорексијом. Кад се филм завршио, Воласова сестра, која је писала мастер рад на Универзитету Вирџинија, рекла је Дејвиду да мора да се одвезе назад у Вирџинију. Дејвид ју је замолио да не иде. Кад је отишла, покушао је да се убије пилулама. Преживео је и пријавио се на психијатријско одељење у Урбани, где је примио терапију електрошоковима. То искуство га је ужаснуло, али је мислио да му је помогло. Воласова мајка се сећа како је Дејвид изашао из болнице нежан попут детета. „Питао би: 'Како се необавезно ћаска?'", присећа се она. „'Како знаш који тигањ да узмеш из креденца?'"

Волас је донео одлуку да писање није вредно ризика по његово ментално здравље. Пријавио се на постдипломске студије филозофије на Харварду и примили су

га. Филозофија је била једино што му је значило једнако колико и писање. И она је могла да покрене епифаније. Харвард му је понудио стипендију, а академска заједница би му пружила стабилнији живот, уз здравствено осигурање.

У то време Марк Костело је почео да ради као адвокат у Бостону. Волас је предложио да заједно изнајме стан. У пролеће 1989. уселили су се у једну трошну кућу у Сомервилу. „У Бостону је забавно", написао је Волас Бони Надел у мају 1989. и позвао је у посету. „Забављаћемо се, слушати реп и Џејмса Брауна." Бунио се против очекивања која су други имали од њега, тако што је много пио и пушио марихуану.

Девојка с необичном фризуром изашла је у августу 1989. Привукла је мало пажње, а мишљења критичара су била подељена. „Мислио је да је написао књигу која је боља од *Метле*…, а онда је она изашла и доживела тотални фијаско", присећа се Бони Надел. А кад је Волас следеће јесени почео да студира на Харварду, одмах се разочарао. „Студенти су професорима прали веш и тискали се око њих, а он је мислио да је то напросто апсурдно", сећа се Џејмс Волас. „Био је писац и очекивао да се према њему опходе као према себи равном." Око годину дана после слома у Тусону, Волас је назвао Костела из психијатријског одељења на Харварду, рекавши му да поново мора у болницу. Хитна помоћ је одвезла Воласа у Маклин, психијатријску болницу у оближњем Белмонту. Ту су му први пут преписали нардил. „Психофармаколог нас је примио накратко, можда на три минута", рекла је Воласова мајка *Ролинī сшоуну*.

У децембру су Воласа пустили и послали у једну кућу за рехабилитацију у Брајтону, оронулом делу Бостона. „То место је немилосрдно, а ја сам немилосрдан у намери да тамо одем", написао је Бони Надел. Постао је озбиљан у борби против овисности. Учествовао је у програмима за рехабилитацију алкохоличара и наркомана. Траву је заменио цигаретама и, на крају, дуваном за жвакање, с чим је безуспешно покушавао да прекине. Пре слома, записао је своја запажања у свеске. Поново је почео с тим; Ејми Волас се сећа како је писао у једној свесци са сликом Меце Добрића на омоту. Али открио је да је изгубио осећај преданости прози. Био је на путу да оздрави, али се осећао одсутно. У мају 1990. написао је Џонатану Франзену, с којим се недуго пре тога спријатељио: „Тренутно сам патетичан и веома збуњен младић, пропали писац у двадесет осмој години који је толико љубоморан, и гризе га болесна завист према теби и [Вилијаму] Волману и Марку Лејнеру, па чак и дупеглавцу Дејвиду Левиту и сваком младићу који сада исписује странице од којих може да живи, па их и потврђује на основу некаквог почетног услова уверења о смислу и крају читавог тог подухвата." Додао је да размишља о самоубиству, „разумној, ако не и пожељној опцији у овом тренутку, с обзиром на целу ову несретну заврзламу".

Нормалност и задовољство писања полако су се поново увлачили у Воласов живот. Као и сви остали укућани, имао је посао. Једног дана требало је да унесе измене у кућни ред, али је уместо тога збрисао, сакривши се у брајтонску библиотеку са *Земљом дивова* у рукама, авантуристичким романом за младе. „Мислио сам да је одлично штиво за читање", написао је Франзену. Додао је: „Вода ми крене на уста кад се сетим 1984, '85, '86, '87. Сео бих и кад бих дигао главу прошло би неколико сати, око мене би био неред испуњених свезака, а осећао бих се исцеђено, поштено јебано и блажено." Мада, није био сигуран да су све те испуњене свеске вределе труда; сада

му се чинило да га покреће „суштински испразан нагон да будем део авангарде и постструктурализма и језичке гимнастике. Зато постајем незгодан кад ми се учини да неко сугерише да би то могли бити мој главни мотив и карактер, зато што се бојим да и јесте тако“.

У кући за рехабилитацију, Волас је упознао људе из драстично различитих контекста. „Господине Хауард“, написао је свом уреднику, „овде сви имају тетоважу или досије у полицији или оба!“ У тој кући је научио и да се људи који су мањи интелектуалци често боље носе са животом. Њима су пароле попут „дан по дан“ заиста од помоћи. На Воласово изненађење, и њему су помогле. Како је касније рекао *Салону*, „идеја да нешто толико једноставно и, уистину, толико естетски незанимљиво – што се за мене односило на оно што занемарите зарад занимљивих, сложених ствари – може истински да помогне на начин на који архи, мета, ироничне, постмодерне ствари не могу, мени се чини да је то важно“.

Волас је сакупљао приче на терапијским сесијама, укључујући и своју. Бивши овисници су обожавали да причају – део терапије подразумевао је исповедање. На крају су Воласа пребацили у кућу за оне који су се донекле опоравили, а потом у кућу са само једним бившим овисником поред њега. Волас је једно време предавао на колеџу Емерсон. „Морао сам да учим о људима попут Стивена Крејна и Идит Вортон“, написао је Франзену у октобру 1991. „Заправо, то је био пун погодак. Нисам имао појма да су толико добри. Сећам се да сам их нешто мало читао у средњој школи и углавном сам се питао кад ће завршити да могу да поједем нешто слатко и онда мастурбирам.“ Додао је да је „последњи танак слој бунтовништва отпао“.

Пре тога је почео да ради на „Пројекту“ – тако је назвао свој други роман. У марту 1991. обавестио је Бони Надел да пише „сваког дана по одређеном распореду“. Око годину дана касније обећао јој је да је „план да ти до априла предам бар 100 страница (што би вероватно било отприлике шестина или седмина) овог дугог документа“. Кад их је написао, хтео је да их добије Џералд Хауард, уз „дугачке белешке објашњења и одбране које ћу несумњиво послати с текстом“. Још га је занимала моћ медијске културе да извитопери. А имао је и нови увид у овисност и њену погубност: то му је пружило нешто на шта би могао упозоравати. Створио је лик по имену Хал Инканденза, спону између два света која је Волас добро познавао – Инкаденза редовно пуши траву и талентован је средњошколски тенисер. Иде на академију којом руководи његова породица, а исту је похађао и његов старији брат, Орин. Њихов отац, Џејмс, филмаџија, извршио је самоубиство пошто је направио кратак филм под насловом „Бескрајна лакрдија“, снимљен у формату познатом као „кертриџ“, који толико заокупи пажњу да свако ко га гледа изгуби сваку жељу. О једном гледаоцу Волас пише следеће: „Премотао је на почетак неколико пута и онда конфигурира рекурзивну петљу. Он седи, предат упихтијаној вечери, загледан у 00.20, сад већ умокривши и панталоне и специјалну фотељу.“ Радња је смештена у блиску будућност: једна сепаратистичка група из Квебека жели да се домогне „Бескрајне лакрдије“, чије су копије изузетно малобројне, како би је употребила као терористичко оружје.

Волас је брзо радио у кући коју је делио. Испуњавао је странице и странице свезака за основце, а потом их прекуцавао с два прста на старом компјутеру. У једном

писму Бони Надел обећао је: „Поново ћу бити прозни писац или ћу умрети покушавајући да то постанем“.

У јуну 1992. Волас се упутио у Сиракузу. Кирије су биле ниске, а Волас је желео да трауме из Бостона остави за собом. Пронашао је собу за рад, преко пута продавнице здраве хране. Била је толико мала, рекао је пријатељима, да је топлота његовог тела довољна да је загреје. Вратио се Пројекту; писање му је и даље добро ишло и остао је усредсређен. Волас је био познат призор у граду, у мајици кратких рукава, бапским наочарима и шортсу, с марамом на глави. (Часопису *Ролинг стоун* рекао је да ју је носио да му глава не би експлодирала.) Песникиња Мери Кар, која је предавала на Сиракузи и излазила с Воласом, сећа се како је испуњавао јефтине свеске „тим ситничавим ситним нечитким рукописом“. Кад му је добро ишло, следећи дан би користио исту хемијску; назвао би је својом „оргазмичком хемијском“. Костело, који га је посетио у Сиракузи, присећа се како би „шетао унаоколо са свеском, сео, прекрстио ноге и почео да пише. Колико год да му је живот био очајнички, радио је.“

До маја 1992. послао је двеста страница *Бескрајне лакрдије* Хауарду, који их је прочитао запањен. Сада је посматрао Воласову овисност, пад и опоравак као „церемонију прочишћења“. Мајкл Пич, уредник куће „Литл, Браун“, који се спријатељио с Воласом, такође је прочитао рукопис. „Желим да издам ову књигу више него што желим да дишем“, рекао је Бони Надел. Пич, иначе познат по издавању иновативне прозе, надмашио је Хауардову понуду понудивши осамдесет хиљада долара, те је Волас променио издавача.

Волас је себе подстицао да се отисне од лаганог скептицизма *Метле*… Године 1993. изјавио је за књижевни часопис *Виски ајланд*: „Ово је генерација која није наследила апсолутно ништа у погледу смислених моралних вредности, па је наш посао да их осмислимо.“ Уочио је свепрожимајућу тугу у земљи. „Манифестује се као врста изгубљености“, рекао је Салону, у интервјуу кад је књига изашла.

Бескрајна лакрдија је прича о људима који осећају бол. Негде на почетку књиге Хала Инкандензу хитро одводе на ургентно док преживљава слом:

> *Почеће на ургентном, на пријемном… или у просторији са зеленим плочицама након просторије с инвазивно-дигиталним машинама; или, с обзиром на ова специјална кола хитне помоћи опскрбљена лекарима, можда у самој вожњи: неки лекар плаве чељусти испран до антисептичког сјаја са именом у курзиву ушивеним за џеп на грудима на његовом белом мантилу и квалитетним налив-пером из стоног комплета, тражиће поред носила основне информације, етиологију и дијагнозу по Сократовој методи, редом и ставку по ставку. Према процени* Оксфордовог енглеског речника VI, *постоји девет–наест неархаичних синонима за обамро, од којих је девет латинског, а четири саксонског порекла… Ипак ће неки физикалац, неквалификован, неизбежно – неки помоћник медицинске сестре са на брзину изгризеним ноктима, неки тип из болничког обезбеђења, неки уморни болничар Кубанац који ми се обраћа с јоу – бити тај који ће, заглеадан доле усред неког журног задужења, ухватити оно што види као моје око и питати: И матори, која је твоја прича?*

Овај пасус нуди наду каква се ретко среће у његовом претходном делу: могућност да приповедање доведе до искупљења. Та идеја је била окосница сеанси за алкохоличаре на које је ишао. Како је рекао *Салону*: „Имам осећај да многи међу нама, привилегованим Американцима, кад уђу у ране тридесете, морају да пронађу начин да оставе за собом оно детињасто и суоче се с оним што има везе са духовношћу и вредностима. Вероватно модел Анонимних алкохоличара није једини начин да се то уради, али мени се чини да је један од виталнијих."

Воласова веза с Мери Кар била је бурна. Мери је послужила као надахнуће за један лик у роману – радио-водитељку по имену мадам Психоза која заврши у кући за рехабилитацију. Волас је истетовирао срце с Мериним именом у њему. Писма која јој је упућивао потписивао је као „Млади Вертер". Запросио ју је. Свађали су се. „Особа с којом се отрезниш је као неко с ким си био у Вијетнаму", присећа се Мери Кар. Разишли су се. Једног дана, како она тврди, разбио јој је сточић. Послала му је рачун на сто долара. Платио јој је и рекао да су остаци стола сада његови. Она му је рекла да их је употребила за потпалу и да је купио само „поломљеност".

У пролеће 1993. Волас је Пичу предао прве две трећине *Бескрајне лакрдије* – неких четири стотине хиљада речи. Пич, издавач Рика Мудија и Марка Лејнера, није имао потешкоћа у разумевању Воласове естетике. Написао му је: „То је роман сачињен од крхотина, готово као да је прича нешто поломљено, а неко купи њене делове." Упозорио је Воласа да ће, тим темпом, књига на крају имати „више од 1200 страница".

Тог пролећа Волас је прихватио посао као предавач на Државном универзитету Илиној, у Нормалу, где се отворио центар за савремену књижевност. Написао је велики део *Бескрајне лакрдије*, те је у Нормалу почео припреме да се скраси. Купио је своју прву кућу, на периферији Блумингтона, градића поред Нормала. Радовало га је што се вратио на Средњи запад. Набавио је свог првог пса, Џивиза, у азилу, и почео да ради код куће. Изабрао је собу у којој ће писати и окречио је у црно, а потом је у њу ставио на десетине старих лампи. Више је волео друштво локалног становништва него професора, и сматрао је за важно да буде доступан својим студентима, посебно онима који су пролазили кроз личне кризе. Већини људи је рекао да не користи електронску пошту, али је својим студентима дао једну адресу. Одломци *Бескрајне лакрдије* почели су да излазе у часописима, али је он обезвређивао своју све већу књижевну славу. Колега Даг Хесе је погрешио кад је похвалио један Воласов есеј. „Направио је гест као да брише дупе једном руком, а другом показује на своја уста", сећа се Хесе. „Врло, врло брзо сам научио да не идем даље од еквивалента за 'Какво је време?'"

У Блумингтону се Волас борио с дужином своје књиге. Дошао је на идеју да је скрати помоћу напомена на крају текста. У априлу 1994. представио је ту идеју Пичу, додавши: „Постао сам снажно везан за ту стратегију и борићу се свим силама да је сачувам." Објаснио је да му ендноте „омогућавају да примарни текст учини читљивијим док истовремено 1) омогућавају дискурзиван, наметљив ауторски стил, а да не финеганизују причу, 2) подражавају поплаву информација и сортирање података за које очекујем да ће играти још већу улогу у америчком животу за петнаест година, 3) имају далеко више техничке/медицинске уверљивости, 4) омогућавају читаоцу/приморавају га да дословно физички иде 'напред-назад' на начин који симпатично подражава

неке од тема приче… 5) емотивно ми пружају осећај као да задовољавам твој захтев да се текст сажме, а да не жртвујем огромне количине материје." Рекао је и: „Молим се да ово није нимало налик хипертексту, али ми се чини да је занимљиво и да представља најбољи начин за постизање жељеног кривудавог заплета који се одмотава." Пич се успротивио понудивши фусноте, које би за читаоце биле згодније, али је напослетку пристао.

Иако је *Бескрајна лакрдија* почела као књига с Халом Инкандензом у средишту, како се развијала Волас је пажњу преусмерио на лик Дона Гејтлија – некадашњег овисника о демеролу и члана удружења анонимних алкохоличара, сада надзорника једне куће за рехабилитацију у подножју брда на ком је тениска академија где Хал игра. Гејтли, који је као дете добио надимак В. Н. М. (Велики Неуништиви Морон), нежни је силеција. Касније у књизи, квебешки сепаратисти га погоде у раме док он штити своје штићенике, па многе странице међу последњих неколико стотина дочаравају Гејтлијеве мисли док лежи непокретан у болничком кревету и размишља о свом животу. Стога што одбије да узме лекове против болова, Гејтли је у агонији, али проналази начин да уђе у своју патњу. „Могао је да поднесе декстрални бол", размишља он. „Ниједан трен тог бола није био неподношљив… Ово му није било јасно досад, то како није у питању само превазилажење жудње за неком Супстанцом: све неподношљиво било је у глави, било је глава која не Истрајава у Садашњост већ прескаче зид и извиђа ситуацију и онда се враћа с неподношљивим новостима." Гејтли је први лик чија мука, чини се, дотиче Воласа. Гејтлијево сањарење је брзо написао; чак је Џивиза послао од куће да би могао непрекидно да ради. (У разговору с Костелом, рекао је да му толико добро иде да „не осећа своје дупе на столици".) *Бескрајна лакрдија* се завршава с Гејтлијем како, у магновењу, замишља миран крај, можда сопствену смрт: „А кад се повратио, лежао је на леђима на плажи у леденом песку, и киша је падала из ниског неба, и већ је увелико била осека."

Волас је Пичу послао преосталих шест стотина страница рукописа у лето 1994. Пич није очекивао да ће Гејтли заузети тако важно место. „Крај романа, ужас Гејтлијевог досезања дна, предиван је и изузетно, изузетно тужан", написао је Воласу у децембру. Изразио је, међутим, забринутост због многих недоречених делова романа. Раније је упозорио Воласа да би се читалац, после толико много страница, могао осетити као да му припада да „открије ко или како или зашто".

Волас је био сигурнији у свој књижевни приступ него када је издао *Метлу*... Знао је шта жели да разреши, а шта не. Написао је Пичу да „до краја знамо тачно шта се дешава Гејтлију, око 50% онога што се десило Халу, и тек покоји наговештај оног што се догодило Орину. Могу ти дати теоријско-структурни аргумент у 5.000 речи о томе, али хајде да један другог поштедимо, важи?"

Пич је предложио да се дело озбиљно скрати и Волас је многе предлоге прихватио. На крају је научио да брише пасусе који му се допадају из компјутера да би себе спречио да их врати у текст. Све у свему, доставио је 1.700 страница, од којих је Пич избацио неколико стотина. Прва верзија је отишла са списком исправки које штампару нису достављене пре крајњег рока.

Бескрајна лакрдија, издата у фебруару 1996, убрзо је постала тотем за младе. Постмодернистички врхунац је давно прошао; минимализам је био у опадању. Широм су се отворила врата за Воласову нејасну искреност. Његов „нагон да надмудри сваку мисао и тврдњу постао је нешто попут генерацијског стила“, каже Џералд Хауард. Једног дана, Хауард је шетао улицом Вест бродвеј на Менхетну и наишао на дугачак ред људи који чекају да чују Воласа како чита у књижари Рицоли. „Обожавали су га“, сећа се. „Дотакао је људе на неки дубоко личан начин.“

Воласу се није допало да буде предмет толике пажње. Написао је Дону ДеЛилу, с којим је почео да се дописује, да је „дао све од себе да каже истину и буде љубазан према новинарима који нису прочитали књигу него су само хтели да разговарају о ’прашини’ што се дигла око ње и деловали као да намерно игноришу чињеницу да су управо чланци о прашини њени творци (неких недељу дана ми се чинило да је та књига постала Највише Фотографисана Штала,[5] сви су били невероватно узбуђени због невероватног узбуђења око књиге за коју је потребно преко месец дана мукотрпног рада да би се прочитала).“

Чим је могао, завршио је с промоцијама и повукао се у Блумингтон, у своју кућу, са Џивизом и Дроуном – луталицом који се прикључио њему и Џивизу док су једног дана трчали. После *Бескрајне лакрдије* осећао је анксиозност због свог рада. Волас је пре тога питао ДеЛила да ли је то нормално. ДеЛило га је уверавао да јесте, позивајући се на речи Хенрија Џејмса: „Сумња је наша страст.“ Додао је да „неки писци можда морају да напишу 2, 3 књиге, рецимо на средини каријере, пре него што се сете да писање може да буде и забавно“.

Волас је успешно радио на неким причама које су касније изашле у збирци Заборав из 2004. У причи „Душа није ковачница“, један човек се присећа свог детињства и пита се како је његов отац истрпео једноличност посла као статистичар осигуравајућег завода. „Истину говорећи, немам појма о чему је размишљао, какав је његов унутрашњи живот могао бити“, признаје син. Волас је почео и да развија занимање за новинарство. Могао је на непосреднији начин да пренесе своју поруку да је Америка истовремено презасићена забавом и тужна. Отпутовао је на крстарење из Флориде да би пробао пакет хедонизам, и забележио ноншалантну окрутност сајма јастога у Мејну. „Да ли је у реду да биће које осећа скувамо живо зарад пуког задовољења чула укуса?“, питао је.

Но, није био испуњен. Када га је Чарли Роуз интервјуисао 1997, Волас је рекао: „Велики део мог тренутног проблема јесте то што ме заправо не чека прилика за успех, па сам некако отворен за предлоге за чим треба јурити.“ ДеЛилу је написао да мисли да зна шта недостаје да би покренуло његову прозу: „Верујем да прижељкујем зрео здрав разум, што ми се чини јединим чистом врстом херојства која данас постоји.“

Бледи краљ, како је Волас насловио следећи роман, трећи по реду, да га је завршио, стигао је до трећине, по Воласовој процени за Бони Надел из 2007. Тај роман наставља Воласову преокупацију обзирношћу. Бави се бивствовањем у тренутку и

[5] Из ДеЛиловог романа Бели шум. *(Прим. прев.)*

обраћањем пажње на битне ствари, а усредсређен је на групу од неколико десетина порезника запослених на Средњем западу. Посао им је монотон, али досада их, показује *Бледи краљ*, на крају ослобађа. У једној куцаној поруци коју је Волас оставио међу папирима изложена је идеја романа: „Блаженство – радост из тренутка у тренутак и захвалност због дара живота, свести – налази се с друге стране убиствене, убиствене досаде. Добро обрати пажњу на најдосаднију ствар коју можеш да пронађеш (пријава пореза, те-ве пренос голфа) и, у таласима, преплавиће те досада какву никада ниси осетио и скоро те убити. Издржи то и биће као да из црно-белог улазиш у боју. Као вода после много дана проведених у пустињи. Инстант блаженство у сваком атому." На једном другом папиру, Волас је откуцао могући епиграф књиге из прозне песме Френка Бидарта, „Борхес и ја": „Испуњавамо унапред дате форме и када их испунимо променимо их и променимо се."

Проблем је био како драматизовати ту идеју. Мајкл Пич указује на то да је Волас избором пореске као предмета пажње „себи поставио задатак готово управо супротан од оног како проза функционише", а то подразумева „избацивање онога што није посебно занимљиво". Воласово решење је било да ту наоко инертну материју преплави својим мислима у пуном замаху. Ако његови ликови и јесу ситне бирократе, робусна искреност његовог писања – његова спремност да умре за читаоца – спречила би вас да их омаловажавате.

У једном поглављу Волас приповеда духовно буђење студента по имену Крис Фоугл:

> *Био сам сâм, обучен у доњи део синтетичке тренерке и црну Пинк Флојд мајицу, покушавао да вртим фудбалску лопту на прсту и гледао CBS-ову сапуницу „Док се свет окреће" на малом црно-белом зениту у соби… Наравно, увек сам могао да читам или учим за завршне испите, али ја сам био отпадач… Углавном, седео сам и покушавао да вртим лопту на прсту и гледао сапуницу… а на крају сваког рекламног блока заштитни знак серије – снимак планете Земље из свемира, како се окреће, појавио би се и глас који је најављивао дневни програм мреже CBS рекао би:* „Гледате 'Док се свет окреће'", *што је како се чинило, баш тог дана, говорио све оштрије сваки пут* – „Гледате 'Док се свет окреће'" *док тон наизглед не би постао готово сумњичав* – „Гледате 'Док се свет окреће'" *– док ми наједном није синуло од очигледне реалности изјаве… Као да се спикер са CBS-а обраћао директно мени и дрмусао ми раме или ногу као да покушава да пробуди неког из сна –* „Гледате 'Док се свет окреће'"… *Ја ништа нисам значио. Ако сам желео да имам неку важност – макар и самом себи – морао сам да постанем мање слободан, тако што ћу одлучити да изаберем на неки коначан начин.*

Фоугл одлучи да се прикључи Пореској управи и ускоро одлази у Пеорију на обуку. Увиђа да није лако призвати непрестану будност потребну да би се обављао посао порезника. Једном од Фоуглових колега, Лејну Дину млађем, посебан проблем представља искључивање спољног света. Док обрађује обрасце, Дин покушава да замисли сунчану плажу, како га је агенција научила док им је давала уводна упутства. Али он не може да одржи ту слику – у његовом уму она се претвара у сиво пространство прекривено „мртвим келпом налик коси утопљеникâ". Када га досада савлада, он размишља о самоубиству као могућности. „Имао је осећај да некаква огромна

рупа или празнина пропада у њему и наставља да пада и уопште не пада на тло“, пише Волас.

Други порезници су стручњаци. Један по имену Мичел Дринион толико је усредсређен и миран да левитира док ради. „Дринион је *Срећан*“, написао је Волас у једној од свезака у којима је водио белешке док је писао *Бледоī краља*. Неки други порезник уме да рецитује низ бројева који га одводе у стање узвишене концентрације. Има ту и један анксиозан млади порезник који се у средњој школи неконтролисано знојио и трчао у ве-це где му се „тоалетни папир по целом челу претвара у грмуљчиће и куглице“. Боји се да размишља о страховању, да не би изненада почео да страхује и ознојио се – он је жртва „бескрајне дворане огледалâ страха у кући смеха“. У тишини проучавања пореских образаца он трага за прибраношћу.

Бледи краљ не напушта постмодернизам у потпуности: роман је структуриран као пародија мемоара. У поглављу под насловом „Предговор аутора“ Волас обавештава читаоца да је он некада радио за Пореску управу. Кад приступе бирократским круговима, открива он, порезници добијају нови број социјалног осигурања; када тамо прихватите посао то је као да сте се „поново родили“. (Та досетка је чиста измишљотина.) Средином осамдесетих, објављује Волас, он је постао број 947-04-2012. Кад су га ухватили како продаје семинарске радове и суспендовали на припремном колеџу, тражио је посао, па се пријавио да ради у Пореској управи. Управа га је запослила као „црва“ – то су људи који први прегледају пристигле пријаве пореза. „Стигао сам на обраду пристиглих пријава у Пореску управу у Лејк Џејмсу, држава Илиној, 047, негде средином маја 1985.” Пише Волас. (Следи дигресија – дуга напомена о историјату Лејк Џејмса, праћена коментаром о збрци насталој због тога што су поштанска адреса и адреса зграде Пореске управе у различитим градовима.) Кад је стигао у Сектор за пријем и обраду пореских пријава, каже Волас, чекао га је посебан третман јер су га помешали с неким другим Дејвидом Воласом – моћним рачуновођом који се код њих пребацио из Рима у држави Њујорк. Већи део поглавља сви у Пореској управи мисле да је Дејвид Фостер Волас тај други Волас, обезбедивши тако аутору двојника да иде уз његов фикционални препород.

На својој незаслуженој ексклузивној турнеји, Воласу се укаже један другачији свет – мирнији, обележен „тишином… истовремено чулном и нескладном“. Његова брбљива домаћица, г. Нети-Нети, случајно отвара погрешна врата и показује му просторију у којој порезници у тишини обављају свој посао. Волас је описује као некакав манастир: „Угледао сам дугу просторију пуну ревизора у дугим редовима и колонама необичних трпезаријских или радних столова, од који је сваки (сто) имао издигнут низ послужавника или корпи причвршћених на радну површину, са стоним лампама савитљивих вратова које су и саме под одређеним угловима причвршћене за те развучене низове, тако да је сваки ревизор радио осветљен малим, уским кругом светлости… Ред за редом, протезали су се до некакве тачке нестајања близу позадинског зида просторије.“ Воласов немирни ум још није спреман за тај рај. Г. Нети-Нети га ужурбано одводи.

Волас је почео да истражује за *Бледоī краља* убрзо пошто је изашла *Бескрајна лакрдија*. Кренуо је на часове рачуноводства. Проучавао је публикације Пореске управе. „Требало је да га видите с нашим рачуновођом“, присећа се Карен Грин. „Рекао би нешто попут: ‘Шта је било с 920S?’” Уживао је у савладавању техничких појединости пореске бирократије – њених доктрина, начина размишљања, вокабулара. Прикупио је на стотине страница истраживања о досади, у покушају да је разуме на готово неуролошком нивоу. Проучио је етимологију те речи и био заинтригиран чињеницом да се реч „досађивати“ у језику појавила 1766, две године пре него што је „занимљив“ попримио значење „привлачан“. (То откровење ставља у уста духа једног порезника који теши Лејна Дина млађег док овај очајава.)

Волас је почео да пише *Бледоī краља* негде 2000. Како је био оштар критичар властитог дела, пријатељима би ретко пријавио да нешто на чему ради добро иде. Али његове жалопојке због ове књиге учиниле су им се посебно упечатљиве. Пич се присећа једне вожње колима с Воласом кад га је чуо да пореди писање тог романа с „покушајем да се комад шперплоче носи по ветровитој олуји“. Неком другом приликом, Волас му је рекао да је написао „двеста страница, од којих је можда четрдесет употребљиво“. Осмислио је неке занимљиве ликове, али му је форма књиге измицала. Џонатану Франзену је написао 2004. да би могао да је заврши кад би написао „рукопис од 5.000 страна и онда га истребио за 90%, а од саме те идеје нешто у мени усахне и истински се заинтересује за заноктицу или угао под којим светлост пада напољу“.

Воласове књижевне фрустрације биле су у супротности са његовом све већом личном срећом. Године 2002. почео је да се забавља с визуелном уметницом Карен Грин. Тражила је од њега дозволу да причу „Депресивна особа“ претвори у серију илустрованих панела. „Депресивна особа је трпела стравичан и сталан емоционални бол,“ почиње прича, „а немогућност да подели или артикулише тај бол била је сама по себи саставни део бола и фактор доприноса његовом суштинском ужасу.“ У причи „Депресивна особа“, собом заокупљена девојка коју је тешко волети иде од пријатељâ до терапеута у потрази за саосећајним слушаоцем. Само јој стварни људски контакт може донети побољшање. Крај Воласове приче не нуди разрешење. Карен Грин је хтела да понуди нову верзију Воласа, у којој је на последњем панелу депресивна особа излечена. Волас јој је то дозволио. Кад је видео шта је урадила, био је срећан. Рекао јој је да је то сада прича коју ће људи желети да прочитају.

Заљубили су се једно у друго. Волас је прецртао Мерино име на тетоважи и ставио звездицу испод срца; ниже је ставио још једну звездицу и додао име Карен, претворивши своју руку у живу фусноту. Волас и Карен Грин су се венчали у Урбани 2004, у присуству његових родитеља. Волас је пре тога прихватио посао предавача на колеџу Помона у Клермонту у Калифорнији. „На Помони имам тезгу снова“, хвалио се *Биливеру* 2003. „Радим мање или више шта хоћу.“

Карен Грин им је изабрала кућу у ранчерском стилу у Клермонту. Волас је своју велику збирку лампи и књига однео у гаражу и почео да пише. Не би увек остајао у свом радном кутку. Карен Грин се сећа како се оним данима када му је тешко ишло премештао из гараже у гостинску собу, где је био још један компјутер, а онда у дневну собу, да би писао руком, с чеповима у ушима – „сејући интелектуални и остали отпад“.

Карен Грин је имала сина из претходног брака, тинејџера по имену Стерлинг, и он би некад долазио у посету. Волас, који никада није мислио да је створен да буде отац, повезао се с дечаком. Заједно су играли шах, а обично би победио Стерлинг. Воласа је предавање почело да умара, али је и даље уживао у контакту са студентима. Студенткиња Кели Натоли сећа се да се Волас представио на првом часу креативног писања следећим речима: „Требаће ми отприлике две недеље да запамтим сва имена, али кад вам једном научим имена, запамтио сам их за цео живот. Ви ћете заборавити ко сам ја пре него што ја заборавим ко сте ви."

Воласа је одушевљавало то што му је приватни живот био у реду: сматрао је то доказом свог сазревања. Задиркивао је Карен како је добар муж. Она се сећа како би рекао „Бацио сам ђубре. Јеси видела?" или: „Ставио сам чај да ти се скува док се не довезеш до куће." И Карен је била добра партнерка за Воласа – пуна подршке и образована, а лишена страхопоштовања према њему. „Шалили смо се на рачун тога колико можеш да иритираш читаоца", сећа се Карен Грин. Умео је да буде захтеван. Ноћу би је преклињао да се не разболи или да не умре.

Док је радио на Помони, Волас је издао *Заборав*: последња прича је о човеку којем толико лако полази за руком да ствара велику уметност да може да је екскретира. Писао је и есеје, издао је књигу о бесконачности, и отишао на Вимблдон да за *Тајмс* напише чланак о Рожеру Федереру. ДеЛилу је написао: „Не знам зашто сразмерна лакоћа и задовољство писања документарне прозе неизоставно потврђују мој осећај да је књижевна проза заправо Оно Чиме Треба Да Се Бавим, али заиста то чине, и сад сам се вратио, шибам (у сваком смислу те речи) и храним корпу за смеће."

Бледи краљ је био врло амбициозно осмишљен роман. Требало је да покаже људима како да се изолују од токсичне френетичности америчког начина живота. Морао је бити емотивно ангажован и морално разборит, те да приповеда о досади док се истовремено повинује физици читања. И морао је да пренесе поруку да је личност која преноси милост управо онаква каква Волас није. Волас је 2005. у своју свеску записао следеће: „Ретки су, али су међу нама. Људи који могу да постигну и одрже одређено стабилно стање концентрације, пажње, упркос ономе што раде." Није му промакло да је његов неуспех да напише ту књигу досезао мета ниво – није могао да је напише јер ни сам није био у стању да занемари буку савременог живота.

Волас је, међутим, добро почео. Пронашао је забаван стил који држи пажњу и дочарава обазривост без свечаног тона. Можда би неко други док чита тај роман – Волас га никоме неће показати – био задовољан. Но, њега је уходила властита бриљантност из прошлости. У „Предговору аутора", Волас уверава читаоца да је „последње што ова књига нуди некакво паметно метафикционално прцање у мозак". Каже и: „Овакви симпатични парадокси који сами на себе упућују мало су ми и напорни – бар сад кад имам преко 30 година." А ипак је писао о „Дејвиду Воласу" у дугим, рекурзивним реченицама, са фуснотама.

Бледи краљ је полако настао. У једној од Воласових свезака стоји реченица која наговештава да му се указао оквир за заплет: група зликоваца у Пореској управи покушава да се домогне тајни једног порезника посебно надареног за одржавање стања високе концентрације. Била је то домишљата замисао, одјек квебешких зликоваца

из *Бескрајне лакрдије*. Није јасно да ли је Волас следио ту идеју, али ако и јесте, није га задовољила. „Поједини делови ове књиге не би били тако тешки за читање“, написао је Бони Надел 2007. „Више је до њиховог међусобног распореда, броја ликова, итд.“

Волас би повремено оставио *Бледоī краља* по страни, па би онда поново почео да ради на њему. Реченице је стално изнова дотеривао. У неколико одељака постигао је оно што жели, или је дошао близу циља. У *Њујоркеру* је 2007. издао један мали део романа, усредсређен на ранију одлуку Лејна Дина млађег да има дете са женом с којом излази. Фотографија тог детета на радном столу теши Дина док размишља о самоубиству. Једна друга епизода је стигла до *Харпīерса*, под насловом „Филијала покорности“, а у њој се смиреност извесног порезника преноси преко претеће бебе његовог колеге.

Волас је схватао да не мора да настави с радом на *Бледом краљу*. Постао је гласан критичар Бушове администрације. „У овом тренутку, ја сам страствени присталица побуне“, рекао је за *Биливер* 2003. „Још горе од тога: осећам толико дубоку, инстинктивну антипатију да ми се чини да не могу да размишљам, говорим или пишем о садашњој администрацији на било какав праведан или слојевит начин… Мој план у наредних четрнаест месеци јесте да идем од врата до врата и делим коверте. Можда чак и да носим беџ. Да покушам да се стопим с другима у демографски значајну масу. Да се посебно потрудим да вежбам стрпљење, учтивост и машту према онима с којима се не слажем. И да чешће користим конац за зубе.“ У једном и-мејлу, Карен Грин ми је рекла да „је углавном држао бесне говоре и делио лову, држао бесне говоре и делио лову“, што се односило на обоје.

Волас и Карен Грин су разговарали о томе да он престане да пише. „Говорио је да би отворио азил за псе“, присећа се она. „Ко зна“, написао је Франзену о тој замисли. „Живот је, богами, кратак.“ Размишљао је да се посвети документарној прози. Чланак о Федереру му је донео задовољство. Престао је с документарном прозом на извесно време, да види хоће ли му то олакшати писање књижевне прозе – да ли је рад за часопис расипао његову способност да заврши *Бледоī краља*? „Излуђивала га је помисао да је на њему радио толико дуго“, сећа се Карен Грин.

Волас је покушао да ствари сагледа из ширег угла. У јулу 2005. написао је један и-мејл Франзену: „Карен се убија од посла преуређујући кућу. Ја седим у гаражи, клима ради пуном паром, радим врло мало и с много пауза, и осећам се (неким данима) веома невољно и амбивалентно и болно. Уморан сам од самог себе, чини ми се: уморан од својих мисли, асоцијација, синтаксе, различитих вербалних навика које су од открића прешле у технику, а онда у тик. Ово је мрачан период што се посла тиче, а опет врло лаган и леп период у свим осталим аспектима. Све у свему, осећам да напредујем и прилично сам срећан.“

Шест месеци касније, у неком другом и-мејлу упућеном Франзену, говорио је о „много, много исписаних страница, потом бачених или запечаћених у кутији“. Написао је: „Читава ова ствар је као торнадо који неће да утихне довољно дуго да бих могао да проценим шта је корисно, а шта не“, и додао: „Мозгао сам и мозгао о свему томе све док ме мозак није заболео. Можда је решење у томе да просто треба уложити више труда него што сам ја спреман да уложим да бих остварио оно што желим. То

би заиста била туробна стварност, ако је реч само о томе." У истој поруци каже колико се диви Филипу Роту, који је тада живео у „достојевскијанском златном добу", како га је он видео.

У свом последњем великом интервјуу, за *Le Nouvel Observateur* у августу 2007, говорио је о разним писцима којима се дивио – између осталих, о Сент Полу, Русоу, Достојевском – додавши следеће: „Чини ми се да су завидни и прижељкивани квалитети код њих они људски – реч је о капацитетима духа – а не техничке способности или посебни таленти." Више није био сигуран у то да је он тип особе способан да напише роман који је желео да напише.

Отприлике у то време, Волас је писао Бони Надел, и рекао јој да мора да „да себе принуди/на себе изврши притисак да престане да губи време тако што се двапут недељно предомишља у вези с књигом и једноставно је напише". Припремио је табак од око сто педесет страна *Бледоī краља* с намером да их пошаље Пичу. Било је прегршт једнако заокружених страница – међу њима и прича о Дриниону који левитира – али их, из ко зна ког разлога, није уврстио. „Могао бих да узмем пар година неплаћеног одсуства на Помони и покушам да завршим роман", написао је Бони Надел. Кад га је подржала, одговорио је с више оклевања: „Дај ми да добро мућнем главом. Можда до краја лета нећу имати неку заокружену целину." У јуну је Франзену послао и-мејл: „Ломим се између (а) рада да бих прикупио довољно материјала да узмем аванс, и (б) повлачења у очај, док размишљам… како ћу све бацити и почети испочетка".

У међувремену, Волас је постајао све уверенији у то да га нардил можда омета у раду на *Бледом краљу*. Ефекат изопачености због антидепресива дуго га је мучио. У „Планети Трилафон", причи коју је написао док је био на Амхерсту, његов лик каже: „На антидепресивима сам, колико, око годину дана, и ваљда се осећам као да сам у доброј мери позван да кажем какви су. У реду су, стварно, али су у реду на исти начин на који би, рецимо, било у реду живети на некој другој планети која је топла, удобна и има храну и воду: било би у реду, али то не би била добра стара Земља."

Било је и других важних разлога да се скине с нардила. Тај лек је могао да проузрокује проблеме с крвним притиском, што га је све више бринуло како се приближавао средњем добу. У пролеће 2007, кад је отишао у персијски ресторан и вратио се с јаким боловима у стомаку, доктор који му је рекао да је нардил можда изазвао лошу реакцију на оброк, додао је да сада постоје и боље опције – нардил је назвао „прљавим леком".

Волас је у томе видео прилику. Рекао је Карен Грин да хоће да проба неки други антидепресив. „Знаш шта? Слажем се", присећа се она свог одговора. Знала је да му та одлука тешко пада. „Особа која је требало да се скине с лекова што је можда одржавају у животу није била она коју је волео", каже она. „Није желео да му до писања буде стало онолико колико му јесте било стало."

Убрзо потом је престао да користи тај лек. Испочетка је осећао да се процес добро одвија. „Осећам се помало 'необично', само тако то могу да објасним", написао је Франзену у и-мејлу у августу. „То је све очекивано (22 године и тако то), и нисам превише узнемирен." Месец дана касније био је више забринут: „Писао бих нешто с лакоћом, а онда бих на то заборавио. Ово је најтежа фаза 'процеса пречишћавања' до

сада; помало ме подсећа на циклус хемотерапије, онако како је ја замишљам." Остао је „прилично уверен у то да ће с временом проћи". Три месеца касније, написао је Бони Надел: „Предност: изгубио сам 13,5 кила. Мана: нисам ни помислио на рад отприлике од септембра. Рачунам да ће проћи још 90 дана пре него што иоле будем очекивао нешто од себе – психијатар/стручњак каже да је то прилично здрав став."

Откад је престао да буде овисник, лекови су за Воласа били забрањени; због тога што одбије да узме омамљујуће лекове против болова пошто га устреле, Дон Гејтли постаје јунак *Бескрајне лакрдије*. У једном тренутку пошто се скинуо с нардила, Волас је одлучио да покуша без антидепресива. Због историје његове болести, Карен Грин се забринула. Сећа се како је размишљала да ће њеном мужу бити потребно „јунговско чудо". На јесен су Воласа морали сместити у болницу због тешке депресије.

Кад је изашао, доктори су му преписали друге антидепресиве. Но, судећи по Карен Грин, он је тада био сувише успаничен да би им дао шансу да делују. Преузео је задатак да себе одржи здравим, надмудрујући се с докторима и њиховим рецептима. Кад би пробао неки нови лек, прочитао би да је могућа нуспојава анксиозност, и то би било довољно да га превише узнемири да би наставио да узима дотични лек. Нашао се у дворани огледалâ страха.

И даље је записивао у свеску, али се ретко враћао позамашном рукопису. *Бледи краљ* се некада односио на Пореску управу, или пак на стање задовољства и усредсређености које је књига промовисала; али, написао је у једној свесци, постао је синоним за депресију која га је мучила.

Није сваки дан био лош. Предавао је. Писао је и-мејлове пријатељима. Он и Карен Грин су покушавали да одрже своје животе. Како је одувек био самокритичан, Волас је добре дане оцењивао као „4+" или као „опрезно оптимистичне". Њих двоје су се шалили на рачун незамисливог. Карен Грин га је упозорила да ће, ако се он убије, она постати „Јоко Оно књижевног света, жена са свом оном косом која те је довела у ред и види шта се десило". Договорили су се да Волас од ње неће тражити да погађа како му је.

Током пролећа 2008. чинило се да га је нова комбинација антидепресива стабилизовала. Када су га из часописа *Ју-кју* замолили да напише есеј о Обами и реторици, осећао се готово довољно добро да то уради. Резервисали су му хотелску собу у Денверу. Но, он је отказао. Тог јуна се годишњи скуп књижара одигравао у Лос Анђелесу, и Волас се одвезао тамо да би вечерао с Пичом, Бони Надел и још неколико људи. Пича је запрепастила Воласова мршавост. На Воласов захтев, Бони Надел је објаснила уредништву часописа да је имао стомачних тегоба. „Морало је звучати довољно озбиљно да би објаснило зашто није могао да путује", сећа се она.

Десетак дана после вечере, Волас је отишао у један мотел удаљен око петнаест километара од његове куће и попио прекомерну дозу пилула. Када се пробудио, позвао је Карен Грин, која га је целу ноћ тражила. Кад су се видели у болници, рекао јој је да му је драго што је жив. Извинио се што ју је приморао да га тражи. Променио је доктора и пристао да поново проба терапију електрошоковима. Ужасавала га је помисао на то – у Урбани му је привремено избрисала краткорочно памћење – али је отишао на дванаест третмана. Нису му помогли.

Брига о Воласу је исцрпљивала. Једном приликом Карен Грин није изашла из куће девет дана. У августу јој је син задобио спортску повреду и хтела је да буде с њим. Воласови родитељи су дошли да преузму бригу о Дејвиду. „Као да играју пикадо“, пожалио се родитељима на докторе. Отишли су с њим на заказан разговор код психијатра; када је доктор предложио нову комбинацију лекова, Волас је преврнуо очима. На крају је затражио да му поново препишу нардил. Али понекад је потребно неколико недеља да нардил почне да делује на пацијента, а Карен Грин каже да је он био превише усплахирен да би му дао шансу. Ипак, у септембру је Бони Надел разговарала с њим и помислила да звучи мало боље.

Карен Грин је уверена да зна кад је Волас одлучио да поново покуша да се убије. За суботу, 6. септембар каже да је „био стварно добар дан. Понедељак и уторак нису били тако добри. Почео је да ме лаже у среду“. Два дана је чекао на прилику. Предвече у петак, 12. септембра, отишла је да припреми отварање једне изложбе у својој галерији, „Прелепо срање“, у центру Клермонта, петнаестак километара од њихове куће. Утешила ју је чињеница да је тог понедељка био код киропрактичара. „Не идете код киропрактичара ако планирате да се убијете“, каже она.

Пошто је отишла, Волас је отишао у гаражу и упалио светла. Написао је поруку на две стране. Затим је прошао кроз кућу до трема, где се попео на столицу и обесио. Када један од ликова умире у *Бескрајној лакрдији*, он је „катапултиран кући изнад… стаклених палисада очајничким брзинама, док језди на север и упућује као дан јасан и скоро матерњи узнемирен позив на узбуну на свим светским познатим језицима.“

Карен Грин се вратила кући у девет и тридесет и пронашла мужа. Окупан светлошћу Воласових многих лампи, у гаражи је стајао један табак од готово две стотине страница. Унео је неке измене у току неколико месеци откад је одлучио да их пошаље у „Литл, Браун“. Прича о „Дејвиду Воласу“ је сада била на првом месту. Последње сате Волас је провео сређујући рукопис како би га његова жена могла наћи. Испод њега, око њега, у Воласова два компјутера, на флопи дисковима у фијокама било је на стотине других страница – радних верзија, цртица за ликове, белешки упућених самом себи, фрагмената који су умакли његовом покушају да их унесе у роман. То је напор који је уложио да би свету показао шта значи бити „јебено људско биће“. Није остварио циљ онако како је хтео. Такав крај му нико не би пожелео, али је тај крај он изабрао.

(С енглеског превела ***Аријана Лубурић Цвијановић****)*